

TAJNY ZWIĄZEK KRWAWEJ RĘKI NA ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ W WALCE O NIEPODLEGŁE PAŃSTWO POLSKIE

Główne cele i założenia działalności tajnej organizacji

Spółeczeństwo ziemi dobrzyńskiej w czasie drugiej wojny światowej podejmowało różnorakie działania, aby przeciwdziałać polityce niemieckiego okupanta. Jednym z nich były zorganizowane formy oporu, w których, najczęściej młodzi ludzie, podejmowali konspiracyjne, niebezpieczne działania.

Na terenie gmin Zbójno, Chrostkowo oraz Dulsk w kwietniu 1942 r. powstała lokalna, tajna organizacja ruchu oporu pod nazwą Tajny Związek Krwawej Ręki (TZKR). Jej założycielem i komendantem zarazem został Henryk Górecki z Dulaska (ps. „Grom”). Jak sam mówi, organizacja ta „działała w czasie okupacji niemieckiej i była kontynuowana po wyzwoleniu”¹. Z czasem kolejne jej oddziały powstawały także w Wilczewie, Rużu, Wojnowie, Stalmierzu, Głębocku, Nowej Wsi, Wielgiem i w Sokołowie².

Początkowo organizacja ta miała na celu walkę z Niemcami. Jak podają w powojennych zeznaniach członkowie TZKR, organizacja ta miała przede wszystkim na celu zdobycie jak największej ilości broni, aby przygotować się jako siła zbrojna do przyszłej wojny z Rosją sowiecką. Działalność skierowano więc przeciwko formującemu się ustrojowi. W szeregach tej tajnej organizacji panowało wrogie nastawienie przeciwko Rządowi Jedności Narodowej oraz członkom Polskiej Partii Robotniczej, jak również zbyt zaciśniętej współpracy z narodem radzieckim. Marzeniem członków TZKR, jak wielu Polaków, była współpraca Polski z Rządem Emigracyjnym w Londynie i w konsekwencji – „powrót tego Rządu do kraju”³. Wielu spośród członków TZKR należało do Polskiego Stronnictwa Ludowego. W ten sposób popierano politykę Mikołajczyka, aby po zwycięskich wyborach zapewnić legalny powrót Rządu z zagranicy. Władza w Polsce, mając świadomość takiego nastawienia, dążyła do jak najszerzego tłumienia szeregów chłopskich.

W 1943 r., we wrześniu, członkowie Tajnego Związku Krwawej Ręki weszli w skład struktur Armii Krajowej i pozostawali w jej szeregach aż do wyzwolenia. Jak podaje w swoim artykule M. Krajewski, „niektórzy członkowie tej organizacji w ramach prowadzonej przez Niemców akcji wywozu na przymusowe roboty, trafili w okolice Malborka. Wśród tej grupy był m. in. Stanisław Piotrowski”⁴. Po wyzwoleniu, w 1945 r., członkowie TZKR, już także członkowie AK, przeszli do walki podziemnej. Mimo Dekretu Rządu Tymczasowego o rozwiązaniu tajnych organizacji i związków, TZKR nadal działał w konspiracji na terenach ziemi dobrzyńskiej. Dla władz rodzącego się państwa polskiego działalność TZKR była nielegalna⁵.

¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 2; Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, z dnia 9 II 1946 r., s. 2.

² M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 144.

³ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 2 oraz Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, z dnia 9 II 1946 r., s. 2.

⁴ M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 145. Autor analizując działalność organizacyjną TZKR wykorzystał źródła znajdujące się w Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej w Toruniu, m.in. teczki osobowe członków TZKR: S. Piotrowskiego, T. Błaszkiwicza i L. Borkowskiego.

⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 2.

Skład i organizacja TZKR

Tajny Związek Krwawej Ręki organizacyjnie dzielił się na plutony. Jeszcze w okresie okupacji niemieckiej na TZKR składały się tylko trzy plutony⁶. Od stycznia 1945 r. liczba ich wzrosła do sześciu. Jesienią 1945 r. organizacja ta liczyła już osiem plutonów. Każdy pluton dzielił się na sześćiosobowe drużyny. Zwykli członkowie plutonów znali skład przede wszystkim członków własnej drużyny i plutonu⁷.

Nowi członkowie byli werbowani za namową osób już działających w TZKR. Już w kwietniu 1941 r. do TZKR, za namową Aleksandra Kopczyńskiego, został zaciągnięty np. Jan Pasternak⁸. Od 1944 r. w szeregi organizacji przez Bronisława Matuszewskiego został wciągnięty Ludomir Brzuskiwicz. Przysięgę składał w obecności Henryka Góreckiego oraz Bronisława Matuszewskiego i Józefa Karnaty⁹. Według zachowanych dokumentów można odtworzyć treści przysięgi składanej przez kolejno wstępujących nowych członków TZKR. Brzmiały one prawdopodobnie następująco: „*Ja członek TZKR przysięgam iż wiernie będę przestrzegał zasad dyktowanych mi przez Związek i nigdy nie uchylę się od wykonywania rozkazu przez komendanta i Związek stawianych. Zdradę jako najwyższą hańbę odpłacę swym życiem. Tak mi dopomóż Bóg i niewinna męka Syna Jego. Amen*”¹⁰. Inna treść zaś brzmiała: „*Przysięgam służyć wiernie organizacji „Krwawa Ręka” i nigdy jej nie zdradzić. Tak mi Panie Boże dopomóż*”¹¹.

Ludomir Brzuskiwicz (Teofil Jurkiewicz) z Głębocka koło Obór – jeden z członków TZKR, (zdj. w zbiorach autorki)

Na podkreślenie zasługuje fakt dobrze zorganizowanej łączności między poszczególnymi plutonami TZKR. W tym celu byli powołani łącznicy. I tak dla przykładu łącznikiem dla plutonów II (Wielgie) i IV (Zbójno) był Tadeusz Błaszkiwicz z Sokołowa¹².

W plutonie I był Henryk Górecki – jako dowódca plutonu i Zenon Żurawski jako członek. W chwili wyzwolenia pozostali członkowie I plutonu powyjeżdżali i skład był niepełny – z czasem jednak uzupełniony. W marcu 1945 r. Henryk Górecki osobiście zwerbował do tego plutonu Kropkowskiego i K. Żółtewicza, odebrawszy od nich przysięgę. Także w marcu 1945 r. powrócił Stanisław Piotrowski i wstąpił do tego plutonu¹³. Oprócz

⁶ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 2; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3.

⁷ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Protokół przesłuchania podejrzanego, z dnia 14 II 1949 r., s. 2.

⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, nr 154/45, z dnia 21 XII 1945 r., s. 2.

⁹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 2.

¹⁰ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Protokół przesłuchania podejrzanego, z dnia 29 I 1949 r., s. 2.

¹¹ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Protokół przesłuchania podejrzanego, z dnia 28 I 1949 r., s. 2.

¹² M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 144.

¹³ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3.

dowódcy H. Góreckiego w plutonie tym było trzech śledczych: Kazimierz Jarecki, Stanisław Rogoziński, Zenon Żurawski i jedna sanitariuszka – Eugenia Kwiatkowska. Śledczy mieli zadanie śledzenie, u których gospodarzy jest broń, a także mieli czuwać nad członkami, którzy nie dotrzymali przysięgi TZKR. Zadaniem sanitariuszki była pomoc w przypadku osoby rannej¹⁴.

Pluton I stacjonował w miejscowości Dulsk. Początkowo pluton funkcjonował bez broni. Broń zdobyto dopiero w styczniu 1945 r., tj. w chwili wyzwolenia spod okupacji niemieckiej. Pierwszą broń stanowił niemiecki karabin maszynowy. Był także rosyjski „nagan”, otrzymany od sowieckiego żołnierza także w styczniu 1945 r. oraz sowiecki karabin. Oprócz tego H. Górecki był w posiadaniu siedmiostrzałowego pistoletu belgijskiego, który „członek organizacji z mego plutonu przechowywał jeszcze sprzed '39 roku”¹⁵. W kolejnych miesiącach działalności pluton został zaopatrzony także w automat „M.Pi.”, kolejny niemiecki karabin maszynowy, która to broń była wykorzystywana przez członków w tzw. „akcjach”¹⁶.

Pluton II, stacjonujący w Rużu, którego dowódcą był niejaki Cipkowski, liczył początkowo sześciu członków¹⁷. Wśród członków byli m. in.: Jan Michalski, Stefan Korzeniewski, Aleksander Korzeniewski. W plutonie tym była fuzja, a jeden z członków posiadał także pistolet belgijski 7,65¹⁸.

Trzeci pluton stacjonował w Wojnowie, a dowódcą jego był Zygmunt Mierzwicki, ps. „Szprycha”. W lutym 1945 r. przez Korzeniewskiego został zwerbowany do plutonu III Jan Telus. Wśród członków tego plutonu był Stefan Składanowski, zwerbowany w początkach czerwca 1945 r. przez Jana Michaleckiego, Stefan Gmaj, zwerbowany w tym samym czasie przez Aleksandra Korzeniewskiego¹⁹ oraz Piotr Murawski – zwerbowany jeszcze w maju 1945 r. W czerwcu 1945 r. Zygmunt Mierzwicki zwerbował dwóch kolejnych członków: Mieczysława Karwaszewskiego i Stanisława Karwaszewskiego²⁰.

Powyższy stan organizacyjny TZKR funkcjonował podczas okupacji. Po wyzwoleniu TZKR liczył już sześć plutonów, stąd też nowych członków organizowano w kolejne plutony. Do plutonu I w końcu marca 1945 r. został zwerbowany Kropkowski i Żółtewicz. Szeregi tego plutonu zasilili także byli jego członkowie, czyli Stanisław Piotrowski, Zdzisław Rogoziński i Kazimierz Jarecki²¹.

Pluton IV został zorganizowany w kwietniu 1945 r. przez Ludomira Brzuszkiewicza z Głębozka. Jako pierwszego zwerbował do tego plutonu Józefa Rokitnickiego i ten został dowódcą IV plutonu²². Jego zastępcą został sam Ludomir Brzuszkiewicz²³. W skład IV plutonu wchodził także członkowie: Jan Pasternak, Józef Pasternak, Jerzy Rokitnicki, Mieczysław Nadulski, Józef Talarczyk oraz wywiadowca plutonu – Aleksander Kopczyński²⁴. Pluton IV stacjonował w Głębozku²⁵.

¹⁴ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 7.

¹⁵ Tamże, s. 5 i 7. Jest tu mowa zapewne o Stanisławie Piotrowskim z Dulaska.

¹⁶ Tamże, s. 7.

¹⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3.

¹⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 2; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3.

¹⁹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3-4.

²⁰ Tamże, s. 6.

²¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 2.

²² AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 3-4.

²³ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuszkiewicza z dnia 9 II 1946 r., s. 2.

²⁴ Tamże, s. 2; Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, nr 154/45, z dnia 21 XII 1945 r., s. 2-3, Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, z dnia 9 II 1946 r., s. 2.

W miarę pozyskiwania członków organizacja rozszerzała się organizacyjnie. W maju 1945 r. zostały zaprzysiężone kolejne dwa plutony, tj. piąty i szósty. Tworzyli je już sami członkowie TZKR. Dowódców plutonów wyznaczali spośród siebie członkowie tajnej organizacji. Główną zasadą doboru dowódców była służba w wojsku – który odbywał służbę, był dowódcą²⁶.

Dowódcą plutonu V był Ignacy Hiszpański, zaś plutonu VI – Kazimierz Urbański. Wśród członków plutonu V był Leon Kaba i Bronisław Nadolny, zwerbowani przez Wileńskiego²⁷. Możliwym było, że członkowie zdobywali różnego rodzaju broń po stacjonujących w lasach lub przemieszczających się wojskach²⁸.

We wrześniu 1945 r. zostały utworzone kolejne dwa plutony: VII i VIII. Powstały one w Chojnie i Nowej Wsi²⁹.

Co jakiś czas, w miarę potrzeb organizacyjnych, prowadzone były odprawy Henryka Góreckiego z pozostałymi członkami TZKR. Jedną z nich odbyła się np. w czerwcu 1945 r. w Wojnowie, kiedy to kontaktował się z Henrykiem Góreckim jako głównodowodzącym kuzyn Leona Klaby z plutonu V – niejaki Filarecki. Celem umówionego spotkania było nawiązanie łączności z oddziałami AK na tych terenach, a następnie dostarczenie broni i prowadzenie regularnych ćwiczeń członków TZKR, bowiem „*obecny Rząd jest tylko chwilowy; przyjdzie Rząd z Londynu; że należy ten (istniejący z Polsce po wyzwoleniu – dop. IZ) Rząd zwalczać*”³⁰. Na odprawie byli obecni: Henryk Górecki, Zygmunt Mierzwicki, Stefan Składanowski, Aleksander Korzeniewski, Stefan Korzeniewski, Stefan Gmaj i Jan Telus³¹. Członkowie III plutonu, z którymi spotkał się „przyjezdny” w mieszkaniu Stefana Składanowskiego, do propozycji odnieśli się nieufnie. Nie chcieli zgodzić się na nawiązywanie łączności, bowiem obawiali się zagrożenia w momencie dostarczania broni. TZKR była organizacją tajną i tej tajności członkowie chcieli za wszelką strzec.

W tym samym miesiącu Henryk Górecki dokonał odprawy także wśród członków plutonu VI. Odbyła się ona we wsi Wilczewo, w powiecie rypińskim u dowódcy Urbańskiego. Głównym celem spotkania było uzmysłowienie członkom wartości tajemnicy funkcjonowania TZKR i ryzyka, jakie niesie za sobą zdrada. H. Górecki nakazywał rozeznanie w środowisku, kto może posiadać broń, i jak tę broń pozyskiwać³².

W połowie października 1945 r. we wsi Adamki odbyła się odprawa w mieszkaniu dowódcy V plutonu – Ignacego Hiszpańskiego. Celem odprawy była kontrola stanu osobowego i wyposażenia w broń członków tego plutonu. H. Górecki przypomniał zebrany obowiązek agitowania i werbowania nowych członków. Podobny charakter miała odprawa w plutonie II, pod koniec października tego roku, która odbyła się w Rużu u zastępcy plutonu II – Żuchowskiego³³.

²⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 2.

²⁶ Tamże, s. 2.

²⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 4 i 8.

²⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 3.

²⁹ Tamże, s. 5.

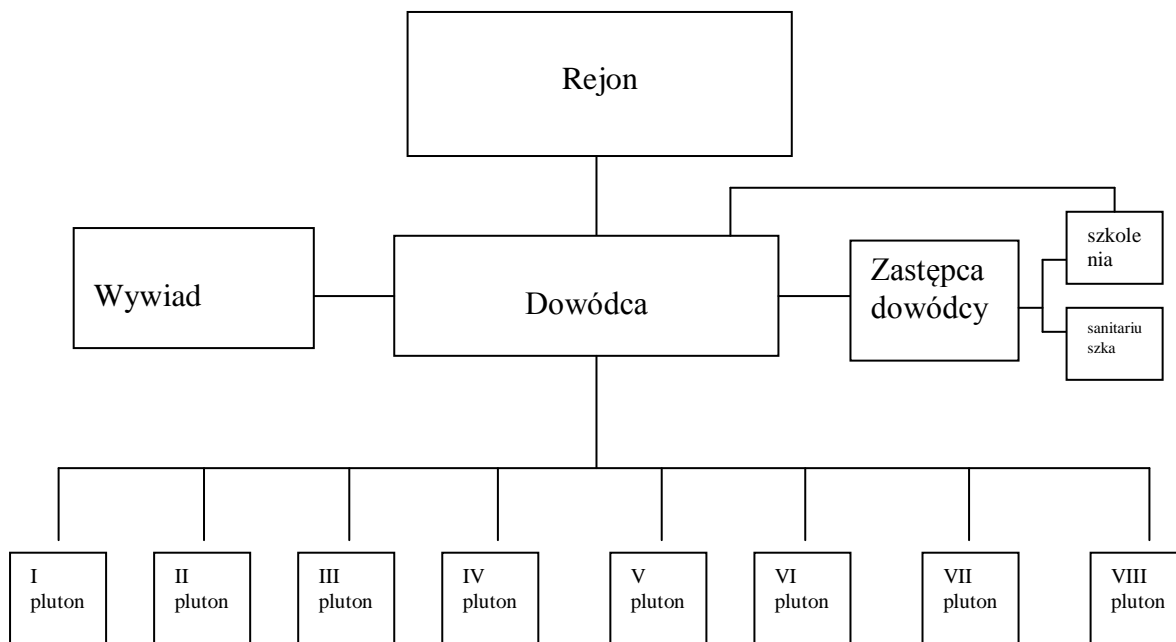
³⁰ Tamże, s. 4.

³¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 4.

³² AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 4; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 4.

³³ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 6.

Schemat organizacyjny Tajnego Związku krwawej Ręki³⁴

Akcje TZKR

Biorąc pod uwagę główny cel organizacji, tj. popierania Polskiego Stronnictwa Ludowego i przygotowywania nastrojów wśród mieszkańców wsi dobrzyńskich przed przyszłymi wyborami, prowadzono akcje, aby szeregi te były dobrze wyposażone w broń.

Członkowie, realizując główne cele organizacji wypisywali i upowszechniali odezwy oraz ulotki. Odezwy, pisane własnoręcznie przez H. Góreckiego na maszynie do pisania, wzywały członków TZKR i okoliczne społeczeństwo do poszerzania organizacji, do zachowywania tajemnicy działania TZKR do czasu, gdy jawna jej działalność będzie możliwa. Ulotki i odezwy, drukowane systematycznie od stycznia 1945 r., otrzymywali dowódcy poszczególnych plutonów³⁵.

W październiku 1945 r., w odezwie podpisanej przez Henryka Góreckiego, zawarto np. następującą treść: „*Odpoczynek skończył się, przystępujemy do pracy, praca nasza będzie w rozkazach, które wkrótce nadejdą. Obecnie określenie tej pracy, rozkazy powinniście sumiennie wykonywać. Winni nie przestrzegania tych przepisów będą ukarani według regulaminu związkowego, to jest karą śmierci. Cześć Bojownikom o Wolność. Podpisano TZKR Komendant „Grom”. „Zorza”, dnia 15 października*”³⁶. W innych odezwach, już po wyzwoleniu spod okupacji, zawarto np. treść następującą: „*Koledzy, walczycie o wolność naszej ojczyzny!*” Miało to być wezwanie w celu uświadomienia faktu, że Polska – Ojczyzna

³⁴ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 2, Schemat antypaństwowej organizacji podziemnej TZKR wykrytej na terenie powiatu rypińskiego.

³⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 5; Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza z dnia 9 II 1946 r., s. 2. Jak podał H. Górecki: „maszynę otrzymałem od swego szwagra Tomaszewskiego, zam. we wsi Dulsk, on zaś kupił ją w czasie okupacji od jakichś szabrowników”.

³⁶ Kryptonim „Zorza” oznaczał miejscowość Dulsk. AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 2; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 5.

„nie była jeszcze całkowicie wolna, gdyż wszędzie są jeszcze sowietci” – jak zeznał H. Górecki przed chor. J. Janickim w brodnickim więzieniu³⁷.

W posiadaniu Henryka Góreckiego jako komendanta TZKR była także pieczętka z napisem „Wójt gm. Zbójno”, którą – jak twierdzi on sam – otrzymał od kolegi o nazwisku Przybyłowicz, który wyemigrował do Francji. Pieczętka według relacji H. Góreckiego nigdy nie była użyta³⁸.

Pierwsza zorganizowana akcja TZKR odbyła się we wsi Łukaszewo. Było to pod koniec czerwca 1945 r., kiedy to dowódca III plutonu Zygmunt Mierzwicki pozyskał informacje o broni posiadanej przez niejakiego Majewskiego z tej wsi. W akcji odebrania broni brał udział dowódca plutonu VI – Kazimierz Urbański. Jednak broni nie pozyskano, bowiem gospodarz nie chciał nikogo wpuścić do mieszkania³⁹. Także w czerwcu tego roku, w wyniku pozyskanych informacji, Zenon Żurawski z I plutonu wraz z członkami z plutonu II odebrali broń Wawrzyńcowi Pyrze mieszkającemu we wsi Kamionka⁴⁰. Odebrana broń przekazana została do plutonu II.

Na rozkaz Henryka Góreckiego, Rogoziński przeprowadził wraz z innymi dwoma członkami TZKR z plutonu V, Ludomirem Brzuskiem, Janem Pasternakiem, Aleksandrem Kopczyńskim i jego znajomym dokonano napadu w Sitnie (pow. lipnowski). Gospodarzowi zabrano fuzję i nabój do niej oraz karabin i 9 sztuk amunicji do tego karabinu⁴¹.

Pod koniec czerwca tego roku miała miejsce akcja w Girzynku. Miała ona jednak innych charakter. Na wieść od członków III plutonu, że we wsi Girzynek dwóch gospodarzy o nazwiskach Wiśniewski i Werner „Wskazywali sowieckim żołnierzom polskie dziewczęta, które w następstwie były gwałcone przez tych żołnierzy”⁴², wysłani zostali trzej członkowie plutonu I, tj.: Kazimierz Jarecki, Zenon Żurawski i Zdzisław Rogoziński, aby ukarać tychże gospodarzy. Karą było pobicie, jako ostrzeżenie, że taka pomoc nie jest nikomu potrzebna i poniża godność Polaków⁴³.

W miesiącu lipcu 1945 r. dowódca plutonu III Zygmunt Mierzwicki wyznaczył czterech członków ze swego plutonu: Jana Michaleckiego, Stefana Gmaja, Piotra Murawskiego i Jana Telusa do akcji odebrania broni we wsi Pęczerek i w Wojnowie. We wsi Pęczerek, gospodarzowi Szymańskiemu zabrano pistolet „nagan” sowiecki, zaś w Wojnowie – gospodarzowi Trędowiczowi zabrano karabin. Zdobyta broń została przekazana Zygmunutowi Mierzwickiemu do wyposażenia w plutonie III⁴⁴.

We wrześniu 1945 r. dokonano akcji w Stalmierzu w powiecie rypińskim. Celem akcji było pozyskanie broni, którą mieli posiadać dwaj gospodarze tej wsi. W akcji brali udział Stanisław Piotrowski i Zenon Żurawski (I pluton) oraz Wileński (V pluton). Przebrani po wojskowemu, mieli przedstawić się, jako pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa. Gospodarzowi Jasińskiemu zabrano jeden niemiecki karabin oraz kilka naboju do tego karabinu. Drugi gospodarz o nazwisku Kozłowski, który według informacji miał posiadać broń, w

³⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 9.

³⁸ Tamże, s. 8.

³⁹ Tamże, s. 4; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 5.

⁴⁰ Tamże, s. 8.

⁴¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiem, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 2.

⁴² AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 5.

⁴³ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 4-5; Tamże, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 5. Do miejsca akcji członków plutonu I doprowadził Stefan Składanowski z plutonu I.

⁴⁴ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 6.

rzeczywistości jej nie miał. Wskutek pomyłki w danych został pobity przez członków TZKR⁴⁵.

Podobna akcja miała miejsce w kolejnym miesiącu, tj. październiku '45. Działacze TZKR, w wojskowym przebraniu: Wileński, Kaba (IV pluton), Rogoziński, Piotrowski (I pluton), a także Ludomir Brzuskiwicz i Jan Pasternak (także IV pluton) – uzbrojeni w niemiecki karabin automatyczny i zwykły karabin, zabrali broń gospodarzowi o nazwisku Jachowski z Dulska⁴⁶.

W listopadzie 1945 r. podobnej w przebiegu akcji dokonano także w Rużu (pow. rypiński). Zabrano wówczas gospodarzom karabin i dubeltówkę⁴⁷. Także w listopadzie tego roku we wsi Wilczewo u gospodarzy Goleckiego i Balińskiego trzej członkowie plutonu V: Leon Kaba, Bronisław Nadolny i Wileński, doprowadzeni na miejsce przez Z. Żurawskiego i S. Piotrowskiego i K. Żółtewicza z I plutonu, przebrani w płaszcze wojskowe i wyposażeni w broń: sowiecki „nagan”, siedmiostrzałowy „browing” i sowiecki karabin, przedstawiając się za funkcjonariuszy UB, zażądali wydania broni. Zabrano wówczas niemiecki automat „M.Pi.”⁴⁸. Wyposażeni w tę samą broń i przebrani, w tym samym okresie, członkowie IV plutonu L. Brzuskiwicz, J. Pasternak oraz A. Kopczyński i jego bliżej nieznany członkom TZKR kolega z Włocławka, dokonali akcji odbierania broni gospodarzom w Sitnie (pow. lipnowski). Gospodarzowi Pawłowskiemu, u którego pozyskano informacje, że miała być broń, zabrano niemiecki karabin i fuzję⁴⁹. Drugiego gospodarza – Pęcińskiego, który broni nie miał – pobito. Rozkaz wykonania akcji przekazał H. Górecki dowódcy IV plutonu Józefowi Rokitnickiemu⁵⁰.

Należy nadmienić fakt rozbieżności zeznań z początków lutego 1946 r. podejrzanych Henryka Góreckiego i Ludomira Brzuskiwicza ze sporządzonym przez chor. Jana Janickiego aktem oskarżenia przeciwko osiemnastu członkom Tajnego Związku Krwawej Ręki. W 21-stronicowym akcie oskarżenia wymienione zostały akcje, których nie ma w zeznaniach ww. członków tej organizacji. I tak np. w czerwcu 1945 r. miało dojść do akcji, w której odebrano karabiny gospodarzom – jednemu o nazwisku Zbruga, zaś drugi to Wawrzyniec Pyra ze wsi Kamionka w powiecie rypińskim. Akcję mieli przeprowadzać członkowie plutonu III, tj.: Jan Michalecki i Stefan Gmaj. Na wskazującego drogę H. Górecki miał wyznaczyć Żurawskiego⁵¹. Z kolei we wrześniu 1945 r. H. Górecki miał wyznaczyć: Stanisława Piotrowskiego, Zenona Żurawskiego oraz Wileńskiego do akcji w Stalmierzu celem odebrania broni gospodarzowi Kozłowskiemu, której gospodarz ten w rezultacie nie posiadał⁵². Kolejnym gospodarzem, którego mieli odwiedzić ww. członkowie plutonu III był niejaki Jasiński, od którego otrzymać mieli karabin z utraconą kolbą⁵³.

⁴⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 5 i 8.

⁴⁶ Tamże, s. 5, Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza z dnia 9 II 1946 r., s. 3. Jednakże w zeznaniach tych jest rozbieżność w podanym miesiącu: H. Górecki podał w zeznaniach październik '45, zaś L. Brzuskiwicz – listopad '45. Także: AIPN D-B, Teczka sygn. IPN D-B, Teczka sygn. BY 070/3030, t. 3, Protokół przesłuchania podejrzanego, z dnia 29 I 1949 r.

⁴⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, nr 154/45, z dnia 21 XII 1945 r., s. 2.

⁴⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 6 i 8.

⁴⁹ Tamże, s. 6; Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, z dnia 9 II 1946 r., s. 3.

⁵⁰ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 8, Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza z dnia 9 II 1946 r., s. 3; Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, z dnia 9 II 1946 r., s. 2.

⁵¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 5-6.

⁵² Tamże, s. 6-7.

⁵³ Tamże, s. 7.

Z kolei na stronach 8 i 9 aktu oskarżenia 18 członków TZKR zawarto opis akcji z listopada 1945 r. we wsi Kaźmierzewo w pow. rypińskim u gospodarza o nazwisku Lubiński. W wydarzeniu tym mieli brać udział, na rozkaz Zygmunta Mierzwickiego: Piotr Morawski – uzbrojony w broń palną, Aleksander Korzeniewski, Stefan Korzeniewski i Jan Telus. Według dokumentu gospodarzowi zwerbowano karabin, który następnie miał być zabrany „do swego użytku przez Telusa Jana, który posiadał bez prawnego zezwolenia władz aż do chwili aresztowania, tj. do dnia 20 grudnia 1945 r.”⁵⁴

Aresztowania i represje wobec członków TZKR

Z zachowanych w Oddziale Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy dokumentów wynika, że działalnością Tajnego Związku Krwawej Ręki Służba Bezpieczeństwa w Rypinie zaczęła się interesować już 29 września 1945 r., czyli na trzy miesiące przed aresztowaniem członków. Ówczesny kierownik sekcji II-tej rypińskiego SB założył sprawę operacyjną rozpracowania Tajnego Związku Krwawej Ręki. Opracowano więc „*plan operacyjnych przedsięwzięć, w którym uwzględniono pozyskanie dwóch tajnych współpracowników*”. W tym samym miesiącu, na skutek zatrzymania jednego spośród członków TZKR posiadającego przy sobie broń, pozyskano do współpracy w charakterze agenta pod pseudonimem „Ryś”. Został on wówczas także przeszkolony i po otrzymaniu konkretnego zadania – zwolniony. Na dane od „Rysia”, niezwykle cenne dla SB, a dotyczące struktury składu osobowego i samej działalności TZKR, funkcjonariusze nie musieli długo czekać. Pierwsze informacje przekazał w dniu 17 września 1945 r., następne zaś 15 listopada 1945 r. Ta druga informacja była dość wierną relacją z zebrania organizacyjnego członków TZKR mającego miejsce w dniu 9 listopada 1945 r.⁵⁵

Siedziba rypińskiego Urzędu Bezpieczeństwa przy ówczesnej ulicy Kościelnej (obecnie Jana Pawła II), (zdj. autorki)

Z dniem 14 listopada 1945 r. rypińska SB pozyskała drugiego agenta o pseudonimie „Lis”. Jak pisze funkcjonariusz SB w dokumencie „*Wymienieni agenci całkowicie rozpracowali wymienioną organizację i pośrednio przyczynili się do jej całkowitej likwidacji. (...) Pozostawali w kontakcie i pracowali pod kierownictwem funkcjonariuszy SB Rypin*”. Przykładem takiego niecnego postępowania może być zachowane w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Bydgoszczy „Agenturalne doniesienie w sprawie tajnej organizacji TZKR”. Piszący w tym doniesieniu jako „źródło” o pseudonimie „Lis” w sposób jasny, dokładny, z wyszczególnieniem nazwisk, dat, liczb i miejscowości wymienia akcje organizowane przez członków TZKR i ich organizatorów, skład poszczególnych plutonów i miejsca ich funkcjonowania, liczbę oraz miejsce posiadanej broni. Doniesienie to, oznaczone

⁵⁴ Tamże, s. 8-9.

⁵⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 2, Sprawa agenturowa PUBP w Rypinie „Tajny Związek Krwawej Ręki”, pismo spisane dnia 27 XI 1945 r.

w górnym prawym rogu zapisem „ściśle tajne”, stało się zapewne główną przyczyną przygotowania obławy, a następnie aresztowania członków TZKR⁵⁶.

Na podstawie doniesień pojedynczych osób spośród samych członków Tajnego Związku Krwawej Ręki, być może także poszkodowanych okolicznych gospodarzy, decyzją szefa Służby Bezpieczeństwa w Rypinie w dnia z 19 na 20 grudnia 1945 r. przystąpiono „do realizacji sprawy. Do akcji likwidacyjnej zaangażowani zostali funkcjonariusze SB Rypin i z Komendy Powiatowej MO w Rypinie oraz kilku funkcjonariuszy SB z Lipna”⁵⁷. Ogółem w akcji udział brało około pięćdziesięciu funkcjonariuszy SB i MO, którzy – uzbrojeni w broń automatyczną, pistolety, karabiny i granaty – udali się w teren trzema samochodami ciężarowymi i jednym samochodem osobowym. A przecież wojna skończyła się pół roku wstecz! Wyruszyli więc Polak przeciwko Polakowi.

Aresztowano prawdopodobnie około osiemdziesięciu osób – członków TZKR⁵⁸. Świadczą o tym kwestionariusze założone na działaczy TZKR przez funkcjonariuszy SB w Rypinie⁵⁹. Zatrzymywani byli przede wszystkim w miejscach swojego zamieszkania. L. Brzuszkiewicza zastano w Głębocku. Najpierw przewieziono go do aresztu w Chrostkowie, a stamtąd dopiero został przewieziony do Rypina. Henryka Góreckiego funkcjonariusze PUBP w Rypinie zatrzymali w jego mieszkaniu w Dulsku, Tadeusza Dołkowskiego zatrzymano w dniu 22 grudnia 1945 r. w miejscowości Łukaszewo, Stefan Korzeniewski, Stanisław Piotrowski, Alicja Rakowska zostali zatrzymani w Rypinie. W tym samym dniu zatrzymany też został Jan Pasternak⁶⁰. Wszyscy zostali osadzeni w rypińskim areszcie śledczym PUBP, mieszczącym się w budynku przy ówczesnej ul. Kościelnej w Rypinie⁶¹. Wszyscy aresztowani zajmowali jedno, dość ciasne pomieszczenie, znajdujące się w piwnicach tego budynku.

W wyniku przeprowadzonego śledztwa wstępnego stwierdzono, że spośród aresztowanych „faktycznie należących do TZKR było 61 osób. Jednakowoż i z tej liczby nie wszystkie osoby zostały pociągnięte do odpowiedzialności karnej. Oczywiście (sic!) zostało zwolnionych dwóch naszych agentów, pod odpowiednią legendą (sic!). Następnie również ci członkowie, którzy nie przejawiali wrogiej działalności, zostali zwolnieni z aresztu”⁶².

Na prześledzenie zasługują fakty postępowania z więzionymi członkami TZKR w rypińskim więzieniu. Aresztowanych umieszczono w pomieszczeniach piwnicznych, bez okien. Od dnia zatrzymania, tj. 20 grudnia 1945 r. funkcjonariusze PUBP w Rypinie przesłuchiwali m. in. Ludomira Brzuszkiewicza. Podczas przesłuchań, mających miejsce i dniem i nocą, funkcjonariusze bili go rękoma po głowie i całym ciele, w celu zmuszenia go do przyznania się i wydania innych członków organizacji. Jak zeznaje L. Brzuszkiewicz „w styczniu 1946 r. został wyprowadzony z budynku SB w Rypinie przez Władysława Domagalskiego, Czesława Waśkiewicza i nieznanego mu funkcjonariusza do oddalonej ok.

⁵⁶ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 2, Doniesienie z dnia 18 XI 1945 r., ss. 1 oraz Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 4, Doniesienie z dnia 2 XII 1945 r., ss. 2.

Dokumenty uzyskały status dokumentów jawnych na mocy art. 86 ust. 3 Ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 11, poz. 95 z późn. zmianami).

⁵⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 011/6, Charakterystyka nielegalnej organizacji pn. „Tajny Związek Krwawej Ręki”, nr 13/0, s. 5 i 6.

⁵⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 6; M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 309; Rel. Teofila Jurkiewicza z dnia 31 I 2009 r.

⁵⁹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 011/6, Charakterystyka nielegalnej organizacji pn. „Tajny Związek Krwawej Ręki”, nr 13/0, s. 5 i 6.

⁶⁰ ATJ-F, Postanowienie o umorzeniu śledztwa z dnia 8 XII 2003 r., s. 4-6.

⁶¹ Dziś ta ulica nosi imię Jana Pawła II. Zob. także: I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuszkiewicz) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 39.

⁶² AIPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 011/6, Charakterystyka nielegalnej organizacji pn. „Tajny Związek Krwawej Ręki”, nr 13/0, s. 6.

200 metrów od budynku SB – kuźni i tam był wypytywany i pobity przez ww. funkcjonariuszy”⁶³. Podobny charakter przesłuchań wskazywali kolejni świadkowie – byli członkowie TZKR, tj.: Henryk Górecki, Tadeusz Dołkowski, Stefan Korzeniewski, Stanisław Piotrowski, Alicja Rakowska (z d. Mierzwicka) czy też Jan Pasternak.

Henryka Góreckiego podczas przesłuchań bito prętem po piętach, kopano po ciele, a ponad to grożono pistoletem pozbawienia jego życia. T. Dołkowski wskazał ponadto na straszenie wywiezieniem na Sybir. Stanisława Piotrowskiego i Jana Pasternaka bito pałką i gumowym wężem po całym ciele i grożono śmiercią.

Do wszystkich funkcjonariusze rypińskiego UB zwracali się słowami wulgarnymi, powszechnie uznawanymi za obelżywe. Wszystko po to, a by uzyskać wyjaśnienia określonej treści⁶⁴.

W czasie zatrzymania w dniu 21 grudnia 1945 r., kierownik Zdzisław Ziółkowski, działający na mocy polecenia Kierownika Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie, w obecności Kazimierza Wernika – jako świadka, w protokole rewizji osobistej Ludomira Brzuskiwicza z Głębozka wykazał następujące przedmioty: niemiecki dowód osobisty o numerze 2625, książkę roboczą, legitymację Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, zaświadczenie rejestracji wojskowej, świadectwo szczepienia przeciw ospie, metrykę urodzenia, zaświadczenie rowerowe, tymczasowy dowód osobisty, spis inwentarza z gospodarstwa w Głębozku oraz pieniądze o wartości trzystu złotych. Przedmioty te zostały następnie przekazane Zdzisławowi Domagalskiemu – funkcjonariuszowi PUBP w Rypinie, odpowiedzialnemu za przechowanie i nadzór nad tymi rzeczami⁶⁵.

W kolejnych dniach w rypińskim więzieniu dokonywano dalszych przesłuchań podejrzanych działaczy TZKR. Podstawą podejrzenia był art. 8 i 9 Dekretu o Ochronie Państwa. Jana Pasternaka przesłuchania dokonano w dniu 21 grudnia 1945 r. Przesłuchiwał go zastępca Powiatowego Kierownika Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie⁶⁶. W dniu 23 grudnia 1945 r., czy dzień przed Wigilią Świąt Bożego Narodzenia, jako podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza przesłuchiwał oficer śledczy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie Adam Kujawa⁶⁷.

Po przesłuchaniach wydano postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego w postaci aresztu tymczasowego z umieszczeniem w więzieniu w Rypinie, z zastrzeżeniem – przeniesienia do więzienia w Brodnicy. W przypadku Ludomira Brzuskiwicza postanowienie takie podjął i podpisał oficer śledczy PUBP w Rypinie – Leon Goldrach.

⁶³ ATJ-F, Postanowienie o umorzeniu śledztwa z dnia 8 XII 2003 r., s. 1 i 4.

⁶⁴ Tamże, s. 2-3.

Fakt złego traktowania więźniów przez funkcjonariuszy PUBP w Rypinie potwierdzają także inni więźniowie. Poszkodowani – Gwałbert Zieliński i żony dwóch innych już nieżyjących pokrzywdzonych więźniów aresztu, zarzucali temu funkcjonariuszowi PUBP, niejakiemu Janowi B, że podczas przesłuchań bił aresztowanych pięściami po twarzy, uderzał tzw. „bykowcem” po piętach, trzymał godzinami pod strumieniem zimnej wody. W maju 2002 r. prokurator Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku skierował do Sądu Rejonowego w Rypinie akt oskarżenia przeciwko 79-letniemu wówczas, byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Rypinie. Ze względu na zły stan zdrowia oskarżony Jan B. Nie stawił się na rozprawie w Rypinie. Rozprawa główna miała miejsce w Sądzie Rejonowym w Kłodzku w dniu 8 X 2003 r. Jan B. był oskarżony m. in. z art. 246 kk. Za: H. Sowińska, Rypin. Proces z oskarżenia IPN. Sprawca bardzo chory, z 12 XI 2002 oraz ATJ-F, Zawiadomienie Sądu Rejonowego w Kłodzku pokrzywdzonego T. Jurkiewicza o rozprawie głównej, sygn. akt II K 1680/02.

⁶⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół rewizji osobistej Ludomira Brzuskiwicza z dn. 21 XII 1945 r. W dokumencie zawarto także godziny dokonywanej rewizji osobistej, tj. od godz. 11,00 do 11,15.

⁶⁶ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, nr 154/45, z dnia 21 XII 1945 r., s. 1.

⁶⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 1.

Decyzję o aresztowaniu zatwierdził w dniu 28 grudnia 1945 r. w Poznaniu prokurator w stopniu kapitana⁶⁸.

Podjeźrzeni członkowie TZKR w pierwszych dniach stycznia 1946 r. zostali przewiezieni do więzienia w Brodnicy. Było to więzienie utworzone jeszcze przez Niemców, na terenie klasztoru ojców franciszkanów⁶⁹. „Nakazem przyjęcia” z dnia 11 stycznia 1946 r. został przewieziony m.in. Ludomir Brzuskiwicz, który – jak zawarto z dokumentach – „powinien być osadzony w areszcie tymczasowym jako oskarżony o przynależność do nielegalnej organizacji”⁷⁰. W dniu 9 lutego 1946 r. został przesłuchany w charakterze podejrzanego o popełnienie ww. już wymienianego art. 8 i 9 Dekretu o Ochronie Państwa. Henryka Góreckiego w brodnickim więzieniu przesłuchiwał oficer śledczy chor. Jan Janicki w dniu 6 lutego 1946 r.⁷¹. Podobnie, jak miało to miejsce w przypadku H. Góreckiego, kolejnych członków TZKR przesłuchiwał chor. Jan Janicki – oficer śledczy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy⁷².

**Więzienie Urzędu Bezpieczeństwa w Brodnicy, mieszczące się w pierwszych latach powojennych w murach klasztoru Ojców Franciszkanów,
(zdj. www.fzs.tox.pl/klasztor/4.05.2009)**

Więźniowie przebywali w celach po dziesięć osób. Nie było tam łóżek, więc spano na kamieniach i rozrzuconej słomie. Jako posiłek otrzymywali dziennie sto gram chleba. Głównym zajęciem więźniów była praca przy hodowli jedwabników. Pracowało na raz kilku

⁶⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego, z dnia 23 XII 1945 r., nr 154/45; Tamże, Teczka sygn. IPN BY 011/6, Postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego wobec Ludomira Brzuskiwicza, z dnia 28 XII 1945 r. zatwierdzony w Poznaniu.

⁶⁹ Obecnie to ul. Sądowa w Brodnicy.

⁷⁰ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Nakaz przyjęcia Ludomira Brzuskiwicza, z dnia 11 I 1946 r. T. Jurkiewicz (Ludomir Brzuskiwicz) wskazuje datę przewiezienia do więzienia w Brodnicy na dzień 15 I 1946 r.: Życiorys Teofila Jurkiewicza (Ludomira Brzuskiwicza) własnoręcznie pisany (w posiadaniu autorki tego opracowania).

⁷¹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół z przesłuchania podejrzanego Henryka Góreckiego, z dnia 6 II 1946 r., s. 1. Tam mylnie zapisano datę przesłuchania – 6 II 1945 r., co było niemożliwe, bowiem chodziło o okres, kiedy członkowie TZKR zostali aresztowani – czwarty kwartał 1945 r. i z więzienia w Rypinie w styczniu 1946 r. zostali przewiezieni do więzienia w Brodnicy. Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, nr 154/45, z dnia 23 XII 1945 r., s. 1; Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, nr 154/45, z dnia 21 XII 1945 r., s. 1. W rubryce „Poprzednia karalność” wpisywano ironiczne stwierdzenia typu „Rzekomo nie karany”, „Ze słów nie karany”. Stąd też domniemanie oficera śledczego, że obywatel nie mógł być niewinny.

⁷² AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Protokół przesłuchania podejrzanego Ludomira Brzuskiwicza, z dnia 9 II 1946 r., s. 1; Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Pasternaka, z dnia 9 II 1946 r., s. 1.

więźniów, więc wykorzystywali ten czas, aby obserwować teren i zaplanować ewentualną ucieczkę⁷³.

Oprócz pracy, prowadzone były z więźniami przesłuchania celem zebrania materiałów do przedstawienia aktu oskarżenia. W wyniku zebranych dokumentów i przesłuchań w Rypinie, a następnie w Brodnicy, podjęto postanowienie o wszczęciu śledztwa w sprawie przeciwko Henrykowi Góreckiemu oraz siedemnastu towarzyszom z Tajnego Związku Krwawej Ręki. Sprawę przyjął do prowadzenia chor. Jan Janicki – oficer śledczy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy⁷⁴.

W dniu 6 kwietnia 1946 r. przez oficera śledczego WUBP w Bydgoszczy chor. Jana Janickiego został sporządzony akt oskarżenia przeciwko następującym członkom TZKR: Henrykowi Góreckiemu z Dulaska, Janowi Michalskiemu, Janowi Telusowi, Zygmuntowi Mierzwickiemu, Stefanowi Gmajowi, Aleksandrowi Korzeniewskiemu, Stefanowi Korzeniewskiemu i Stefanowi Składanowskiemu z Wojnowa, Zenonowi Żurawskiemu, Zdzisławowi Rogozińskiemu, Kazimierzowi Jareckiemu, Stanisławowi Piotrowskiemu i Kazimierzowi Żółkiewiczowi z Dulaska, Leonowi Kabie i Bronisławowi Nadolnemu z Wielgiego, Ludomirowi Brzuszkiewiczowi z Głębocka, Janowi Pasternakowi ze Stalmierza, Piotrowi Murawskiemu z Chojna⁷⁵.

Odpowiedzialności uniknęli m.in. członkowie TZKR: Zygmunt Klonowski, ps. „Wierzba” oraz Alicja Rakowska z Wojnowa⁷⁶.

Oficer Śledczy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy chor. Jan Janicki, po rozpatrzeniu poszczególnych dokumentów z przesłuchań i zeznań wydał postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej z art. 8 i 9 Dekretu o Ochronie Państwa z dnia 30.10.1944 r. (Dz. U. R.P. Nr 10, poz. 50) grupę osiemnastu członków TZKR⁷⁷. Postanowieniem z dnia 27 lutego 1946 r. ten sam oficer śledczy zdecydował o zamknięciu śledztwa i skierowaniu sprawy do dyspozycji Prokuratora Sądu Wojskowego Okręgu Poznańskiego w Poznaniu⁷⁸.

Akt oskarżenia przeciwko osiemnastu członkom Tajnego Związku Krwawej Ręki liczył 21 stron. Sporządzony został z datą 6 kwietnia 1946 r. przez chor. Jana Janickiego z WUBP w Bydgoszczy, a zatwierdzony w dniu 30 kwietnia tego roku przez mjra Stanisława Lexa – Prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Bydgoszczy. Oskarżonymi z art. 8 i 9 Dekretu o Ochronie Państwa z dnia 30.10.1944 r. zostali: Henryk Górecki, Zygmunt Mierzwicki, Zenon Żurawski, Stanisław Piotrowski, Kazimierz Żółtewicz, Zdzisław Rogoziński, Kazimierz Jarecki, Stefan Składanowski, Leon Kaba, Bronisław Nadolny, Ludomir Brzuszkiewicz, Jan Pasternak, Jan Telus, Jan Michalski, Piotr Murawski, Stefan Gmaj, Aleksander Korzeniewski, Stefan Korzeniewski⁷⁹.

Na świadków zostali wezwani wówczas: Józef Golecki z Balewa, gm. Żurawiec w powiecie malborskim, Stanisław Baliński z Wilczewa, gm. Zbójno w powiecie rypińskim, Stanisław Majewski z Łukaszewa, gm. Zbójno w powiecie rypińskim, Czesław Werner i

⁷³ I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuszkiewicz) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 39.

⁷⁴ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Postanowienie o wszczęciu śledztwa, z dnia 6 II 1946 r., nr akt 154/45

⁷⁵ M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 309.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej Ludomira Brzuszkiewicza, z dnia 15 II 1946 r.; Protokół przesłuchania oskarżonego Ludomira Brzuszkiewicza, z dnia 19 II 1946 r.; Protokół zaznajomienia oskarżonego Ludomira Brzuszkiewicza z materiałami śledztwa, z dnia 20 II 1946 r.

⁷⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Postanowienie o zamknięciu śledztwa, z dnia 27 II 1946 r.

⁷⁹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46; Postanowienie o zatwierdzeniu aktu oskarżenia, z dnia 30 IV 1946 r. Kolejność oskarżonych została zachowana wg wykazu we wspomnianym Akcie oskarżenia z dnia 6 IV 1946 r.

Bolesław Wiśniewski obaj z Girzynka, gm. Żałe w powiecie rypińskim, Piotr Kozłowski i Adam Jasiński obaj ze Stalmierza, gm. Chrostkowo w powiecie rypińskim oraz Antoni Pawłowski i Waław Pieciński obaj z Sitna, gm. Nowogród w powiecie lipnowskim⁸⁰.

Jako dowody rzeczowe w akcie oskarżenia zostały wymienione: w posiadaniu H. Góreckiego – odezwy do członków TZKR, pieczęta Urzędu Gminy w Zbójnie oraz broń: karabin maszynowy (nr 7257), automat niemiecki „M.Pi.” (nr 80008), karabin zwykły (bez numeru), pistolet „nagan” sowiecki (nr 134), w posiadaniu Z. Mierzwickiego – pistolet „nagan”, w posiadaniu Z. Żurawskiego – karabin zwykły niemiecki, J. Telusa, Aleksandra Korzeniewskiego i Jana Michaleckiego – karabiny zwykłe⁸¹.

Po akcie oskarżenia i wyroku...

Jeszcze przed rozprawą z więzienia UB w Brodnicy w dniu 15 maja 1946 r., wykorzystując nieuwagę strażników przy mijaniu się na schodach, zdołało uciec pięciu więźniów. Wśród uciekinierów byli Ludomir Brzuskiwicz i Jan Telus. *„Była to samobójcza ucieczka – wspomina dziś Ludomir Brzuskiwicz (Teofil Jurkiwicz) – bowiem w samo południe byli bardzo widoczni dla strażników, a mimo to – udało się”*⁸². Dziś to zdarzenie uważa za – wprost niemożliwe.

Przygotowania do ucieczki trwały od dłuższego czasu, bowiem więźniowie wykorzystywali czas pracy. Np. Ludomir Brzuskiwicz przez blisko trzy tygodnie przed ucieczką wchodził pod dach przybudówki i tam nawiercał dziury w dachu. Tak przygotowany właz posłużył uciekającym do wyjścia na dach, a następnie pokonawszy dość wysoki mur, okalający budynki, uciekli z brodnickiego więzienia. Aby nie być zauważonymi, kierowali się w stronę najbliższego lasu – przez wieś Górale w kierunku na Grudziądz. Po czterech – jak wspomina Ludomir Brzuskiwicz (Teofil Jurkiwicz) – czy nawet pięciu dniach ukrywania się, w miejscowości Bobrowo, rozbroili posterunek policji, zdobywając tam broń. Potem, dalej uciekając, kierowali się strony, z których pochodzili – ku rodzinnej ziemi dobrzyńskiej⁸³.

Organizując udaną ucieczkę z brodnickiego więzienia Ludomir Brzuskiwicz (Teofil Jurkiwicz) spowodował, że niemożliwe stało się przedstawienie aktu oskarżenia i skazanie Jego i czterech towarzyszy na orzeczoną zawczasu karę.

Po ucieczce miały miejsce nieprzerwane poszukiwania „zbiegłych więźniów”. Postępowanie karne, rozpoczęte w marcu 1946 r. wobec L. Brzuskiwicza i J. Telusa zostało zawieszono, *„z uwagi na ich ucieczkę z więzienia, nie zarządzając rozesłania listów gończych”*⁸⁴. Potwierdził to sąd orzekający, na rozprawie sądowej w dniu 24 czerwca 1946 r.⁸⁵

Było to jednak przejście do kolejnego etapu nękania byłych członków TZKR. Dalej w ww. zarządzeniu czytamy: *„Ponieważ do chwili obecnej wszczęte poprzednio poszukiwania nie pozytywnego rezultatu – zarządzam rozesłanie listów gończych za oskarżonymi Brzuskiwiczem Ludomirem i Telusem Janem – listy gończe należy przesłać Komendzie M.O. właściwej według ostatniego miejsca zamieszkania oskarżonych. (...) Do listów gończych*

⁸⁰ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/128, Akt oskarżenia, z dnia 6 IV 1946 r., sygn. R. 176/46, s. 21.

⁸¹ Tamże.

⁸² I. Zielińska, *Teofil Jurkiwicz (Ludomir Brzuskiwicz) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 39-40.

⁸³ Tamże, s. 39.

⁸⁴ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Zarządzenie R. 176/46; Tamże, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, Wydział IV A Karny z posiedzenia niejawnego w dniu 14 IV 1956 r., s. 1.

⁸⁵ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, Wydział IV A Karny z posiedzenia niejawnego w dniu 14 IV 1956 r., s. 1.

należy dołączyć odpis postanowienia o tymczasowym aresztowaniu i odpis aktu oskarżenia”⁸⁶.

W dniu 29 listopada 1955 r. rozesłano list gończy za Ludomirem Brzuskiem. Odpis kierowany także do Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, Wydział Służby Śledczej w Warszawie w celu zamieszczenia jego treści w „Gazecie Poszukiwanych” – nr 27, poz. 46⁸⁷.

Dopiero pismem z kwietnia 1956 r. wiceprezes Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy i przewodniczący Wydziału IV A zarazem Z Kubrycht, umorzył postępowanie karne przeciwko L. Brzuskiem i J. Telusowi⁸⁸. Umorzenie powyższe zostało potwierdzone postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, na posiedzeniu niejawnym w dniu 14 kwietnia 1956 r. w składzie: Zygmunt Kubrycht jako przewodniczący i wiceprezes Sądu Wojewódzkiego oraz ławników: Antoniego Przybyła i Żamojdy, a także z udziałem wiceprokuratora Z. Obuchowicza. Umorzenia karnego przeciwko L. Brzuskiem i J. Telusowi dokonano w oparciu o art. 6 §1 pkt 1 Ustawy o amnestii z dnia 22 lutego 1947 r. Kosztami postępowania postanowiono obciążyć Skarb Państwa⁸⁹.

Jak wynika z zebranych dokumentów, w toku poszukiwań L. Brzuskiem i J. Telusa ustalono, że ten ostatni, po ucieczce z brodnickiego więzienia, osiadł w Piotrkowicach w powiecie inowrocławskim, gdzie prowadził 9-hektarowe gospodarstwo rolne. Formalnie miejsce pobytu Ludomira Brzuskiem przez organy bezpieczeństwa nie zostało ustalone⁹⁰.

Po ucieczce z więzienia w Brodnicy, tj. od połowy maja do końca czerwca 1946 r. Ludomir Brzuskiem ukrywał się u gospodarza w rodzinnym Głębocku – Kazimierza Bonieckiego. Tam utrzymywał stały kontakt ze swoim bratem Romanem. Należał także do rozproszonych oddziałów Armii Krajowej, którymi dowodził „Ruczaj”⁹¹, a następnie wstąpił do oddziału partyzanckiego „Groma Opaszki” Stanisława Gołaszewskiego. Od września 1946 r. Ludomir Brzuskiem przebywał w Wałbrzychu u wuja – Józefa Zieńskiego, ps. „Błysk”, skąd w listopadzie 1947 r., pod zmienionym nazwiskiem Teofil Jurkiewicz, przekroczywszy nielegalnie granicę, wyemigrował do Francji⁹².

Wyrokiem byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy z dnia 28 czerwca 1946 r. postawiono przed sądem pierwszych oskarżonych członków TZKR, którzy zostali skazani na kary więzienia od roku do dziewięciu lat. Najwyższe wyroki otrzymali: Henryk Górecki – 9 lat i Stanisław Piotrowski – 6 lat pozbawienia wolności, zaś Stefan Korzeniewski

⁸⁶ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Zarządzenie R. 176/46. Niestety, na oryginale podpis wydającego zarządzenie jest nieczytelny.

⁸⁷ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, List gończy Ludomira Brzuskiem (odpis), z dnia 29 XI 1955 r., s. 1-2; Pismo do Komendy Wojewódzkiej M.O. w Bydgoszczy, z 1955 (data nieczytelna) potwierdzający rozesłanie listów gończych; Pismo do Komendy Powiatowej M.O. w Rypinie, z dnia 3 XII 1955, w sprawie przesłania listów gończych i zawiadomienia o wpisaniu L. Brzuskiem do „Gazety Poszukiwanych”; Pismo Naczelnika Wydziału III KWMO w Bydgoszczy do Sądu Wojewódzkiego, Wydział Karny IV A w Bydgoszczy, z dnia 30 IV 1956 r. w sprawie potwierdzenia poszukiwań L. Brzuskiem i J. Telusa.

⁸⁸ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Pismo z dnia 6 IV 1956 r. do Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej z Bydgoszczy w sprawie umorzenia postępowania karnego.

⁸⁹ AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, Wydział IV A Karny z posiedzenia niejawnego w dniu 14 IV 1956 r., s. 1.

⁹⁰ Tamże, s. 1-2. W dokumencie zawarto, iż odpis Postanowienia miał otrzymać Jan Telus, Prokuratura Wojewódzka w Bydgoszczy oraz Komenda Wojewódzka M.O. w Bydgoszczy. Nakazano także odwołać listy gończe oraz – po załatwieniu powyższych postanowień – akta sprawy odłożyć.

⁹¹ I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuskiem) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 41-42.

⁹² O życiu i niezwykle ofiarnej pracy Teofila Jurkiewicz (Ludomira Brzuskiem) wśród Polonii we Francji zob. koniecznie: I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuskiem) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, ss. 132.

– karę 5 lat pozbawienia wolności, a Jan Pasternak – karę 3 lat pozbawienia wolności⁹³. Inni z oskarżonych, członków TZKR – Tadeusz Dołkowski wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy z dnia 25 lipca 1946 r. został skazany na jeden rok pozbawienia wolności, a Alicja Rakowska – wyrokiem tego samego sądu z dnia 2 sierpnia 1946 r. – na karę jednego roku i sześciu miesięcy pozbawienia wolności. Jednak kary więzienia na mocy amnestii z dnia 22 lutego 1947 r. zostały złagodzone do trzech lat i niżej⁹⁴.

Henryk Górecki, odbywając nałożoną karę, zachorował na gruźlicę. Z tego też powodu otrzymywał urlopy zdrowotne. Wykorzystując w drugiej dekadzie września 1949 r. okazję pobytu poza więzieniem, H. Górecki z urlopu nie wrócił. Ukrywając, się u rodziny i znajomych, nie wrócił również do więzienia⁹⁵.

Ogłoszenie wyroku nie zakończyło działań służb bezpieczeństwa przeciwko skazanym członkom TZKR. Jak wynika z zachowanych dokumentów, byli oni nieustannie przesłuchiwanymi na okoliczność posiadanej wiedzy o działalności TZKR i jego członkach⁹⁶. W dniu 31 stycznia 1949 r. wszczęto dochodzenie przeciwko kolejnym, wcześniej nie aresztowanym – sześciu członkom TZWK. Tego samego dnia wydano postanowienie o tymczasowym aresztowaniu. Pismem z dnia 14 marca 1949 r. wydano postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej tychże członków. Następnego dnia, tj. 15 marca 1949 r. postawiono im akt oskarżenia. W uzasadnieniu do oskarżenia zawarto podstawowy argument – dalsze uczestnictwo w działalności Tajnego Związku Krwawej Ręki, a także nielegalne posiadanie broni, *notabene* ukrytej jeszcze z okresu drugiej wojny światowej⁹⁷.

Pismem naczelnika Wydziału III WUBP w Bydgoszczy nakazano „*wytypować spośród byłych członków bandy kandydatów na werbunek celem rozpracowania ujawnionych amnestionowanych i wypuszczonych z więzienia po odbyciu kary członków tejże bandy. Na ustalonych członków bandy TZKR (sic!) założyć teczkę obserwacyjną*”⁹⁸. Do końca października 1949 r. pracownicy bydgoskiego Urzędu Bezpieczeństwa mieli nadesłać do Warszawy spis osób ujętych w opracowaniu. Wytyczne, dotyczące spisu, zostały dokładnie określone i miały zawierać: dokładne dane personalne, aktualne miejsce zamieszkania, pracy i zajmowane stanowisko, należało określić stan majątkowy i opisać stosunek do Rządu Demokratycznego Polski.

Na całkowitą rehabilitację wyroków członkowie Tajnego Związku Krwawej Ręki musieli czekać ponad czterdzieści lat. Postanowieniem z dnia 7 sierpnia 1991 r. Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy unieważnił wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy, ciężący na Janie Pasternaku. Z kolei postanowieniem z dnia 9 września 1992 r. Sąd Wojewódzki w Toruniu stwierdził nieważność wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w

⁹³ M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 309-310; ATJ-F, Postanowienie o umorzeniu śledztwa z dnia 8 XII 2003 r., s. 5.

⁹⁴ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 VI 1946 r. (odpis). Przewodniczącym składu sędziowskiego był kpt. Eugeniusz Lach, sędziami zaś: ppor. Stanisław Krawczyk i ppor. Drumsta, oskarżycielem – chor. Henryk Leczykiewicz. Oskarżeni mieli obrońcę z urzędu w stopniu sierżanta. Także: AIPN D-B, Teczka sygn. IPN 66/129, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, Wydział IV A Karny z posiedzenia niejawnego w dniu 14 IV 1956 r., s. 1.

⁹⁵ Pozwolenia na taki urlop udzielał mu m.in. prokurator o nazwisku Zalewski z Sądu Wojskowego w Bydgoszczy. Za: IPN D-B, Teczka sygn. BY 070/3030, t. 2, Raport specjalny Pomorskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy, L. dz. DA-3319/49, s. 1 oraz Pismo Pomorskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy, z dnia 3 XI 1949 r.

⁹⁶ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Protokoły przesłuchania podejrzanym w dniach 27-30 I oraz w dniach 8 i 14 II 1949 r.

⁹⁷ IPN D-B, Teczka sygn. IPN BY 070/3030, t. 3, Akt oskarżenia, z dnia 15 III 1949 r.

⁹⁸ IPN D-B, Teczka sygn. BY 070/3030, t. 2, Pismo nr DA-4171/49 do naczelnika Wydziału III WUBP w Bydgoszczy.

Bydgoszczy z dnia 28 czerwca 1946 r. przeciwko Henrykowi Góreckiemu. Tenże toruński sąd, postanowieniem z dnia 4 lipca 1996 r., stwierdził nieważność wyroku ciężącego na Tadeuszu Dołkowskim⁹⁹. Z kolei w przypadku Stefana Korzeniewskiego, Stanisława Piotrowskiego i Alicji Rakowskiej, również unieważnienia wyroków z 1946 r., dokonał Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy. W uzasadnieniach wszystkich sądów zawarto jednoznacznie brzmiące stwierdzenie, że oskarżeni wcześniej członkowie TZKR postępowali z związku z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego¹⁰⁰.

W dniu 12 listopada 2002 r. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku wszczęła śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie więzienia członków TZKR w Rypinie, tj. od 20 grudnia 1945 r. do maja 1946 r. Czynnami powyższymi byli obciążeni ówcześni funkcjonariusze Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie na podstawie art. 332 §1 i 2 kpk i art. 323 §1 kpk. Pokrzywdzonym, podczas rozmów, pokazano tablice poglądowe z wizerunkami funkcjonariuszy, biorących udział w śledztwach członków TZKR. Z uwagi na upływ czasu od zdarzeń w Rypinie, zeznający nie rozpoznali żadnego z funkcjonariuszy. Z powodu niewykrycia sprawców przestępstw wskazanych przez zeznających członków TZKR, Mieczysław Góra – prokurator Oddziałowej KŚZpNP postanowił umorzyć śledztwo w tej sprawie¹⁰¹.

Członkowie Tajnego Związku Krwawej Ręki i równocześnie żołnierze Armii Krajowej byli mocno związani ideowo z polskim rządem na emigracji. Przez długi okres swojego życia musieli ukrywać swoją przeszłość i swoje cele, do których dążyli, które były ich nadzieją na prawdziwie wolną Polskę. Dopiero koniec lat 80. przyniósł względną swobodę i możliwość przyznania się do swoich „tamtych” marzeń.

Niezmiernie cenne są dokumenty, posiadane przez członków byłej organizacji TZKR a związane z powojennymi reperkusjami ze strony tworzącej się nowej polskiej władzy. Bogate zasoby Instytutu Pamięci Narodowej na temat Tajnego Związku Krwawej ręki i jego członków dają dziś możliwość śledzenia losów tychże działaczy i uzupełniania historii o kolejne karty.

Na podstawie zeznań, faktów, dokumentów oraz osobistych wspomnień jednoznacznie należy stwierdzić, że wszyscy pokrzywdzeni członkowie Tajnego Związku Krwawej Ręki z ziemi dobrzyńskiej, działając w dobrej wierze, otrzymali od rodzącej się nowej władzy jakże niesprawiedliwą zapłatę. Rekompensatą może jedynie być pamięć i głoszenie wartości, w które oni wówczas wierzyli.

⁹⁹ ATJ-F, Postanowienie o umorzeniu śledztwa z dnia 8 XII 2003 r., s. 5.

¹⁰⁰ Tamże, s. 4-6.

¹⁰¹ Funkcjonariusze PUBP w Rypinie zostali oskarżeni o przestępstwo z art. 246 kk w związku z art. 2 ust. 1 Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN – KŚZpNP. Za: ATJ-F, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, z dnia 8 XII 2003 r., s. 1; Tamże, Protokół okazania karty poglądowej zawierającej 6 zdjęć funkcjonariuszy UBP, z dnia 31 XII 2003 r., sygn. akt S106/01/Zk.

Załącznik nr 1

(Niepełny) wykaz członków Tajnego Związku Krwawej Ręki¹⁰²

Błaszkwicz Józef, ur. 27.12.1918 r. w Rużu, pow. rypiński, s. Bronisława i Zofii

Błaszkwicz Tadeusz, ur. 24.12.1920 r. w Wielgiem, pow. rypiński, s. Jana i Franciszki

Borkowski Leon, ps. „Rudy”, ur. 24.09.1923 r. w Laskowcu, pow. lipnowski, s. Piotra i Heleny (pokrzywdzony)

Brzuskwicz Ludomir, ps. „Biel”, ur. 12.10.1925 r. w Głębozku, gm. Chrostkowo, pow. rypińskim, s. Leona i Pelagii z d. Zielińska (pokrzywdzony)

Dołkowski Tadeusz, ur. 27.11.1918 r. w Łukaszewie, pow. rypiński, s. Zygmunta i Pelagii

Gmaj Stefan, ps. „Niedźwiedź”, ur. 27.01.1918 r. w Woli Żelaznej, pow. Opoczno, s. Józefa i Katarzyny (pokrzywdzony)

Górecki Henryk, ps. „Grom”, ur. 28.10.1923 r. w Dulsku, gm. Zbójno, pow. rypiński, s. Józefa i Marii (pokrzywdzony)

Hiszpański Ignacy, ur. 20.09.1915 r. w Wielgiem, pow. rypiński, s. Kazimierza i Franciszki

Jarecki Kazimierz, ps. „Orzeł”, ur. 16.10.1926 r. w Dulsku, gm. Zbójno, pow. rypiński, s. Jana i Józefy (pokrzywdzony)

Kaba Leon, ur. 19.06.1920 r. w Wielkiem, pow. rypiński, s. Władysława i Józefy (pokrzywdzony)

Kierkowski Leon, ur. 21.01.1917 r. w Rużu, pow. rypiński

Klejnowski Jan, ur. 15.10.1915 r. w Rużu, pow. rypiński, syn Józefa i Franciszki

Kornata Józef, ur. 9.10.1913 r. w Wólce Karwickiej

Korzeniewski Aleksander, ur. 22.02.1921 r. w Wincenzynowie, pow. Opoczno, s. Józefa i Bronisławy (pokrzywdzony)

Korzeniewski Stefan, ps. „Łódka”, b.d. (pokrzywdzony)

Kozłowski Wacław, ur. 8.02.1918 r. w Polkach, pow. rypiński

Kropkowski Edward, ur. 13.10.1919 r. w Dulsku, pow. rypiński, s. Feliksa i Stanisława

Kwiatkowska Eugenia (z m. Jurkwicz), ur. 26.03.1922 r. w Dulsku, pow. rypiński

Kwiatkowski Zygfryd, ur. 4.07.1922 r. w Łukaszewie, pow. rypiński, s. Stefana i Heleny

Matuszewski Jan, ur. 19.04.1910 r. w Nowej Wsi, pow. rypiński

Michalecki Jan, ps. „Zuch”, ur. 2.02.1917 r. w Drozdowie, pow. łomżyński, s. Emilii (pokrzywdzony)

¹⁰² AIPN D-B, Wyciąg z kartoteki ogólnoinformacyjnej b. SB WUSW w Bydgoszczy – WUiAD Delegatura IPN w Bydgoszczy, WP 3324, Pokrzywdzeni Sr 173/46, Sr 174/46, Sr 176/46; M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995, s. 144-145.

Mierzwa Stanisław, ur. 25.04.1917 r. w Wólce Karneckiej

Mierzwicka Alicja (z m. Rakowska), ur. 8.03.1924 r. w Nowinach, pow. rypiński, c. Zygmunta i Marii

Mierzwicki Bogusław, ur. 2.07.1927 r. w Nowinach, pow. rypiński

Mierzwicki Zygmunt, ur. 22.10.1897 r. w Nowogrodzie, pow. lipnowski, s. Józefa i Julianny

Murawski Piotr, ps. „Sokół”, ur. 24.06.1917 r. w Sosnowie, gm. Rogowo, s. Józefa i Stanisławy (pokrzywdzony)

Nadolny Adam, ur. 27.04.1909 r. w Macikowie, pow. lipnowski, s. Jana i Marii

Nadolny Bronisław, ur. 14.01.1914 r. w Sitnie, pow. rypiński, s. Franciszka i Katarzyny

Pasternak Jan, ps. „Nurek”, „Jakło”, ur. 12.07.1921 r. w Malinowie, pow. rypiński, s. Stanisława i Józefy (pokrzywdzony)

Piotrowski Stanisław, ps. „Tygrys”, ur. 12.05.1923 r. w Dulsku, gm. Zbójno, s. Jana i Franciszki (pokrzywdzony)

Rogoziński Zdzisław ps. „Sęp”, ur. 16.11.1923 r. w Dulsku, gm. Zbójno, s. Antoniego i Józefy (pokrzywdzony)

Rokitnicki Józef, ur. 13.02.1898 r. w Ksawerach, gm. Chrostkowo, pow. rypiński

Rutkowski Józef, ur. 27.02.1918 r. w Nowej Wsi, pow. rypiński

Składanowski Stefan, ps. „Lis”, ur. 12.03.1921 r. w Półwiesku, gm. Radziki Duże, pow. rypiński, s. Stanisława i Władysławy (pokrzywdzony)

Telus Jan, ps. „Sęp”, b.d. (pokrzywdzony)

Trojanowski Jan, ur. 4.10.1918 r. w Rużu, pow. rypiński, s. Jana i Marii

Urbański Kazimierz, ur. 25.11.1917 r. w Wilczewie, pow. rypiński

Żółkiewicz Kazimierz, ps. „Wichura”, ur. 15.02.1919 r. w Dulsku, pow. rypiński, s. Jana i Katarzyny (pokrzywdzony)

Żurawski Zenon, ps. „Karp”, ur. 3.10.1925 r. w Wąpielsku, pow. rypiński, s. Stanisława i Zofii (pokrzywdzony)

Załącznik nr 2

Wykaz funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa, którzy zbierali lub oceniali dane o członkach Tajnego Związku Krwawej Ręki¹⁰³

Brochocki Jan, ur. 29.08.1922 r. w Ostrowitem k. Rypina, s. Aleksandra, oficer śledczy PUBP w Rypinie, 1948 r.

Chyżewski Jan, ur. 09.01.1924 r. we Włocławku, s. Jana, oficer śledczy WUBP w Bydgoszczy, 1949 r.

Gałązka Feliks, p.o. podprokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Bydgoszczy, 1949 r.

Gałązka Marian, ur. 1.12.1925 w Korytnicy, pow. stopnicki, s. Jana, oficer śledczy WUBP w Bydgoszczy, 1948 r.

Goldrach Leon, ur. 9.02.1920 r. w Rypinie, s. Menachema, oficer śledczy PUBP w Rypinie, 1945 r.

Gramza Henryk, podporucznik, Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Bydgoszczy, 1949 r.

Janicki Jan, ur. 24.09.1922 r. w Ślesinie, s. Tomasza, oficer śledczy WUBP w Bydgoszczy, 1946 r.

Kosidowski Władysław, ur. 10.03.1925 r. w Grudziądzu, oficer śledczy PUBP w Brodnicy, 1949 r.

Kielbus Tomasz, podporucznik, szef PUBP w Rypinie

Kłosiński Jan Jerzy, ur. 7.09.1912 r. w Bachorzu, pow. rypiński, oficer śledczy PUBP w Wąbrzeźnie, 1947 r.

Kozłowski (b.i.), oficer śledczy PUBP w Brodnicy, 1949 r.

Kurylak Józef, ur. 12.02.1915 r. w Lipnicy, szef PUBP w Lipnie, 1955 r.

Łabaziewicz Włodzimierz, kapitan, sędzia Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy, 1949 r.

Ogrodnik Adam, ur. 31.12.1927 r. w Werbkowicach, s. Szymona, chorąży, referent terenowy PUBP w Rypinie, l. 1954-1955

Olejniki Ryszard, ur. 30.09.1926 r. we Włocławku, s. Walentego, zastępca kierownika S. V PUBP w Rypinie, 1946 r.

Ożarzewski Kazimierz, ur. 25.05.1925 r. w Ciechocinku, starszy referent PUBP w Lipnie, 1955 r.

Pięta Wincenty, ur. 21.02.1919 r. w Galowie, s. Kazimierza, starszy referent PUBP w Lipnie, 1955 r.

Sąchocki Jan, kapitan, prokurator Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Bydgoszczy, 1949 r.

Sępniewski Aleksander, prokurator Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Bydgoszczy, 1949 r.

Skopczyński Jan, ur. 6.05.1923 r. w Skrwilnie, pow. rypiński, s. Józefa, oficer śledczy WUBP w Bydgoszczy, 1948 r.

¹⁰³ Noty o informatorach zostały zebrane na wniosek Teofila Jurkiewicza z dnia 30 XII 2002 r. na podstawie dokumentów znajdujących się w zasobach archiwalnych Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Dane przekazane autorce w dniu 7 XI 2003 r.

Sucharski Wincenty, ur. 23.01.1910 r. we Włocławku, s. Józefa, oficer śledczy WUBP w Bydgoszczy, 1949 r.

Trzebuniak Stanisław, ur. 31.11.1918 r. w Choczni, s. Andrzeja, kapitan, kierownik Delegatury Urzędu ds. BP w Rypinie, 1955 r.

Waškiewicz Czesław, funkcjonariusz PUBP w Rypinie, 1953 r.

Włodarski Kazimierz, ur. 3.12.1921 r. w Sokołowie, pow. rypiński, s. Bolesława, oficer śledczy PUBP w Wąbrzeźnie, 1947 r.

Wnorowski Bolesław, kapitan, sędzia Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy, 1949 r.

Wójtowicz Józef, oficer śledczy PUBP w Rypinie, 1948 r.

Zdrojewski Walerian, ur. 18.10.1920 r. w pow. lubawskim, oficer śledczy PUBP w Brodnicy, 1946 r.

Zimnicki Jan, ur. 16.06.1915 r. we Włocławku, s. Jana, naczelnik WUBP w Bydgoszczy, 1949 r.

Zyskowski Władysław, ur. 01.02.1917 r. w Nowej Wsi, s. Franciszka, tajny współpracownik PUBP w Rypinie, 1955 r.